JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Roiha, Taija

Title: Kriittisiä näkökulmia yhteistekijyyteen

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Tekijä & Eurooppalaisen filosofian seura ry, 2020

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Roiha, T. (2020). Kriittisiä näkökulmia yhteistekijyyteen. Niin & näin, 27(4), 127-128.
https://netn.fi/fi/artikkeli/kriittisia-nakokulmia-yhteistekijyyteen

Taija Roiha

Kriittisiä näkökulmia yhteistekijyyteen

Hanna Kuusela, *Kollaboraatio. Yhteistekijyys nykykirjallisuudessa ja taiteessa.* Vastapaino, Tampere 2020. 239 s.

”[K]aikki content on cocreattu, kaikkea ei vain kreditoitu”, sanailee kirjailija-esseisti Pontus Purokuru kaunokirjallisessa esikoisteoksessaan *Römaani*[1]. Oli kysymys sitten taiteesta, kirjallisuudesta tai yritystoiminnasta, yhteistekijyyttä voidaan laajasti ymmärrettynä pitää nykykapitalismille ominaisena tuotannon muotona – tai sellaisena se usein halutaan ainakin esittää. Yhteisen tekemisen ympärille kasaantuu ”hyvää pöhinää” kuin *start up* -yrityksissä konsanaan, vaikka todelliset tekemisen olosuhteet voivat kiiltävän kuoren alla olla monessa suhteessa prekaareja ja eriarvoistavia tai muuten vain sisällöttömiä.

Juuri tällaisista kriittisistä havainnoista yhteistekijyyttä kohtaan ammentaa kulttuurintutkija Hanna Kuuselan tuore monografia *Kollaboraatio. Yhteistekijyys nykykirjallisuudessa ja taiteessa*. Tyyliltään esseistinen tutkimusteos asettaa tehtäväkseen pohtia, ”millaisin tavoin yhdessäkirjoitettu kirjallisuus voi olla merkityksellistä nykymaailmassa tai voiko se sitä olla ja kenelle” (28). Kyse ei siis ole mistään pienimuotoisesta näpertelystä, vaan vastausta haetaan juhlalliseltakin kalskahtavaan, humanististen ihanteiden ytimessä lymyilevään merkityksellisyyden kysymykseen. Taitavana kirjoittajana ja kriittisenä ajattelijana Kuusela onnistuu myös vastaamaan asettamiinsa kysymyksiin tavalla, joka on paitsi analyyttisesti tarkka myös lukukokemuksena jouheva.

Kolme merkitystä ja yksi haamu

Kirjallisuuteen ja taiteeseen viittaavasta alaotsikostaan huolimatta

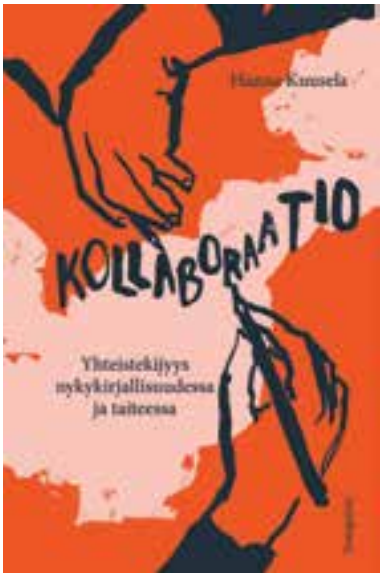

Kollaboraatio keskittyy pääosin kirjallisuuden saralla tehtyjen yhteistöiden tarkasteluun. Muiden taiteenalojen esimerkit ja taiteentutkimus toimivat teoksessa pääasiassa taustoittavana kontekstina kirjallisten kollaboraatioiden analyysille. Taiteenalana kirjallisuus on maineensa vastaisesti ani harvoin puhtaasti yksilöllisen ponnistelun tuotosta – onhan esimerkiksi ateljeekritiikin ja kustannustoimittamisen rooli mittaamaton ja usein piiloon jäävä, puhumattakaan kaikesta siitä materiaalista, minkä kirjailija työnsä saatossa ammentaa ympäröivästä maailmasta. Kuuselan erityisesti nykykirjallisuuden kollaboraatioihin keskittyvä teos ottaa yhteistekijyyteen kuitenkin kapeamman lähestymistavan. Käsitteen ilmaisuvoimaisuuden säilyttämisen nimissä (63) yhteistekijyys määritellään teoksessa kirjallisuudeksi, ”jonka kirjoittaminen on vaatinut taustalleen useamman kirjoittavan subjektin” (28). Kuusela määrittää teoksessaan yhteiskirjoittamiselle kolme pääasiallista merkitystä: poliittisen, luovaa taiteilijuutta palvelevan yksilöllisen sekä taloudellisen merkityksen. Eri merkitysulottuvuuksien erottelu kokoaa yhteen runsaan esimerkkikavalkadin erilaisista yhteistekijyyden muodoista ja yhteisvoimin synnytetyistä teoksista aina Luther Blissett -projektista *Ihmiskokeisiin* ja edelleen Karri Kokon *Varjofinlandia*an.

Silmiinpistävää ja kenties hieman ironistakin on, että teoksen vähiten tunnetut – ja samalla runsaimmat – tekstiesimerkit esitetään juuri taloudellista merkitystä huomiotaloudessa käsittelevässä luvussa ”Yhdessä huomion tähden”. Esimerkiksi teoksessa käsitelty, vuonna 2011 julkaistu kollektiiviromaani *Pirunmeri* saattoi toki tekovaiheessaan tavoitella huomiota ja saadakin sitä osakseen, mutta vain kymmenen vuotta myöhemmin teoksesta ei löydy merkintöjä edes oman kustantajansa WSOY:n verkkosivuilta. Kenties osin tällaisistakin syistä johtuen Kuusela nimittää kolmatta merkityskenttäänsä paikoin myös merkityksettömyydeksi (31, 145). Kun huomioidaan myös Claire Bishopin[2] esittämä väite kollektiivisten taideprojektien kankeasta taipumisesta markkinoitaviksi tuotteiksi, sopii kysyä, olisiko taloudellisen merkityksen tai merkityksettömyyden sijasta osuvampaa puhua esimerkiksi taloudellisesta *pyrkimyksestä,* joka usein jää myös toteutumatta.

Kolmen pääasiallisen merkitystihentymän ohella yhteiskirjoittamisen yllä leijuu myös neljäs, ”haamumaiseksi” luonnehdittu poeettinen merkitys. Tällä potentiaalisella merkityksellä Kuusela viittaa yhteiskirjoittamisen kykyyn laajentaa ”kirjallisuudessa käytettävien keinojen varastoa”

”Näkemyksellisyys ei *Kollaboraatio*ssa pelkisty ontoksi provokaatioksi vaan palvelee tarkoitustaan yhteistekijyyden merkitysten jäsentelyssä.”

sekä uudistaa ”kirjallisuuden tapaa olla kirjallisuutta” (185). Tämän merkityksen syvempi tarkastelu rajautuu kuitenkin kulttuurintutkimuksellisesti ja kirjallisuussosiologisesti orientoituneen *Kollaboraatio*n ulkopuolelle. Kuten Kuusela kirjoittaa, teoksessa ei käsitellä niinkään ”yhdessäkirjoitettua kirjallisuutta kuin puhetta yhdessäkirjoittamisesta ja yhteistekijyydestä” (33). Poeettisen merkityksen ulkoistaminen on tutkimuksen rajaukseen nähden linjakasta, ja se on myös toteutettu tyylikkäästi: yhtäältä Kuusela ei väitä olevansa poetiikantutkija, muttei toisaalta myöskään täysin sulkeista aiheen käsittelyä samaisella verukkeella. Lopputuloksena on ristivalotuksesta syntyvä joukko osuvia ja kriittisiä havaintoja poetiikan politiikasta, joiden soisi tulevan kirjallisuudentutkimuksen saralla laajemminkin noteeratuiksi.

Poeettinen on poliittista

Erityisen tärkeänä voidaan pitää Kuuselan esittämää huomiota siitä, miten poeettisten keinojen uudistamista käsitellään kirjallisuuden saralla usein puhtaasti taiteellisena innovaationa vailla poliittista kytköstä, tai tavalla, jossa tuo kytkös noteerataan mutta jätetään sivurooliin. Näin tullaan ohittaneeksi myös merkittävä osa avantgarden historiasta, joka on useimmiten voimakkaan poliittista. Kuuselan havainto ei toki ole suomalaisenkaan tutkimuksen kentällä ennenkuulumaton: samaa viestiä ovat omilla tutkimusaloillaan aikaisemmin tuoneet ansiokkaasti esiin esimerkiksi taiteentutkija Tanja Tiekso ja tutkija-runoilija Antti Salminen.

Kysymyksenasetteluun sisältyy myös selvästi arvottamaan pyrkivä näkökulma, jonka tuominen akateemiseen keskusteluun tuntuu epäajanmukaisuudessaan raikkaalta. Aikana, jolloin lähes kaikkea pitäisi jaksaa lähestyä näennäisobjektiivisella uteliaisuudella ja mielenkiinnolla kritiikin ja arvottamisen sijaan, tuntuu ravistelevalta, että juuri akateeminen kirjoittaja ottaa tehtäväkseen käsitellä aihepiiriä selkeästi ja perustellusti omasta näkökulmastaan. Kuten Kuusela kirjoittaa: ”sivistyneessä taidekeskustelussa juuri mikään ei tunnu radikaalimmalta kuin sanoa, että jokin taideteos on huono, heikkotasoinen ja tuottaa todennäköisesti epätoivottavia seurauksia” (33). Näkemyksellisyys ei *Kollaboraatio*ssa kuitenkaan pelkisty ontoksi provokaatioksi, vaan palvelee tarkoitustaan yhteistekijyyden merkitysten jäsentelyssä. Tällaiset äänenpainot ovat erityisen tervetulleita piskuisen kielialueen keskusteluihin, joissa kerran asemansa oikeanlaisissa piireissä vakiinnuttaneiden teosten tai tekijöiden asemaa tuntuu joskus hankalalta haastaa.

*Kollaboraatio*n myytinmurtajamainen ydinviesti on, että yhteisöllisyyden retoriikalle rakentuvat hankkeet ovat lopulta ”ennemminkin omiaan tukemaan yksilöllistä taiteilijaa ja taiteilijuutta kuin yhteisöllisyyttä. Siksi niiden politiikka tai poetiikka ei ole niinkään yhteisöllisyyden vaan yksilöllisyyden politiikkaa ja poetiikkaa” (103). Kokonaisuudessaan *Kollaboraatio* on raikas ääni kirjallisuuskeskustelussa, jossa tietynlaisista poeettisista kokeiluista puhutaan usein yksiäänisen ylistävään sävyyn, ihannoiden tapaa, jolla niiden ajatellaan tarjoavan katkoksen aikaisempiin kirjoittamisen muotoihin. Kuusela esittää vaivaannuttavan kysymyksen siitä, miksi näin on tehtävä – kuin lapsi, joka kertoo, ettei keisarilla ole vaatteita.

Toisaalta paikoin kärkkäälläkin osoittelevuudella saavutettavien ansiokkaiden havaintojen kääntöpuolena kollaboratiivisten hankkeiden ansiot jäävät teoksessa vähäiselle huomiolle. Voisi niin ikään väittää, että *Kollaboraatio*n kysymyksenasettelu itsessään – keskittyminen kollaboraatiopuheeseen kirjallisuuden sisältöjen sijaan – kutsuu luokseen pikemminkin kriittisiä havaintoja kuin esimerkkejä onnistumisista. Aikalaisanalyysien merkityksellisyydestä huolimatta tarvittaneen vielä humanistien niin ikään ihannoimaa ajallista etäisyyttä, jotta kokonaiskuva nykykirjallisuuden kollaboraatioista hahmottuu.

Viitteet & Kirjallisuus

1 Pontus Purokuru, *Römaani.* Kosmos, Helsinki 2019, 26.

2 Claire Bishop, *Artificial Hells. Participatory Art and the Politics of Spectatorship.* Verso, London 2012, 2.